

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. C. Andersens Religion

Af Otto Zahle.

I.

Hør mit Ord i Nattens Vind,
Lad det af dit Hjerte mødes:
Ingen gaar i Himlen ind,
som paa ny ej barnlig fødes.

ØHLENSCHLÆGERS Ord om, at han ikke som Mand har haft en Tanke, der ikke allerede var en slumrende Drøm i ham som Barn, kunde H. C. Andersen have gentaget og bekræftet med sin digteriske Udvikling. Netop saadan var det jo gaaet til; han siger det selv i „mit Livs Æventyr“: „i Tagrenden mellem vort og Naboens Hus stod en Kasse Jord med Purløg og Persille, min Moders hele Have; i mit Æventyr „Snedronningen“ blomstrer den endnu.“ Herfra og fra Erindringen om Besøgene hos Farmor, da han laa i de store Dynger Grønt og Ærteranker og havde Blomster at lege med, har hans Naturæventyr deres Udspring. Ti Andersens Naturglæde synges ikke ud som en Jubel som hos Chr. Winther, der vandrer af Sted med hele det sjællandske Landskab til Baggrund: Her kan jeg frit — aande Luft i min Lunge, — alt her er mit, — og om alt tør jeg sjunge; — vandre i Drømme — stærke og ømme, — høre, hvor Bølgerne runge. Men Chr. Winther var jo ogsaa som lille Purk af sin Moder en tidlig Sommermorgen baaren ud gennem Haven til Gærdet for at se Solopgangen over Mark og Skov og Eng. H. C. Andersen blev siddende i sin Have under Busken:

Imellem Havens Buske,
i Solskin, Regn og Rusk
med store Blomsterduske
staar der en Hyldebusk;

i Duften der er Lindring,
naar Hjertet er bespændt,
da kommer hver Erindring
om gammelt, kært og kendt.

Her i Idyllen hørte han hjemme; men fra den løb han som bekendt bort som de fleste andre, der netop vil bort fra det Sted, hvor de har traadt deres Børnesko — ud i den vide Verden. Først da han som trediveaarig Mand lærte at forstaa, at det netop var sin Barndoms Have, han skulde tilbage til for at blive Barn paa ny, og da han saa af hele sin Sjæl ogsaa vilde det — fordi at ville er at maatte ville — først da kom han ud i Verden og blev berømt. Det kunde synes at være en Omvej, men var jo den Vej, der skulde gaas, og Andersen indrømmer det, at om han selv kunde have valgt sin Bane og sit Maal, kunde Skæbnen ikke have været lykkeligere, klogere og bedre ledet, end den var. Da han skrev dette, kunde han se tilbage paa sit Liv, og da forekom det hele ham som et smukt Æventyr, saa rigt og lyksaligt; men tænkte han ikke mest paa sit ydre Liv — som i „Portnerens Søn“ — paa det forunderlige i, at han, det fattige Proletarbarn, blev bænket ved Fyrsters Taffel? Forstod han helt, at dette ydre Æventyr svarede til en indre Nødvendighed, der betingede det? Han, der har digtet „Boghveden“, maatte vel vide, at det gælder om at bøje sig; men forstod han helt, at han kunde være faret vild i sin Fantasi og være blevet et forkvaklet Geni, hvis han ikke havde villet bøje sig og „gaa didhen, hvor Gud Herren havde peget for ham?“ Kort og godt: vidste han, at netop fordi han ikke som Boghveden rejste sig i Trods og sagde: Nu vil jeg just se ind i Guds Himmel, netop derfor kom han derind, da han blev Barn paa ny? Han siger det jo: Hjertet bliver først sig selv — i sin Barneverden. — Han havde været borte, men var kommen tilbage til sig selv og fandt nu atter i sin Barneverden Naturen, og da han nu barnligt hengav sig til den, skænkede han den en Sjæl — sin Sjæl.

II.

Der er en mægtig Higen i min Sjæl,
der driver mig, jeg kan det ej forklare!

Saa vagt og almindeligt H. C. Andersen lader Agnete udtrykke sin Sjæls Higen i det dramatiske Digt „*Agnete og Hav-*

manden“ (1833), lige saa ubestemt og uklar er sikkert hans egen Længsel i disse Aar. At Kritiken tog haardt paa dette Ungdomsarbejde, var der ikke noget at sige til, men det var urigtigt, naar der blev sagt, at det var et sammenjasket Digt; det var, som han selv har sagt det, sprunget ud af hans Hjerte. Den eneste, der saa klart, var H. C. Ørsted, der i et Brev til Andersen bl. a. ytrer: „I Deres nye Digt fremstiller De os et Væsen, hvori Hjertets aldrig tilfredsstillende Længsel, dens forunderlige Higen efter en ny og anden Verden skal aabenbare sig. Men denne Længsel viser sig ikke rettet mod noget af det, der giver Tilværelsen dens højere Adel; det er kun en vild Begærlighed efter noget sanseligt stort.“

Denne Higen var imidlertid Andersens egen; den ny og anden Verden, hvori den skulde aabenbare sig, var — som vi nu alle véd — Naturens Verden, men Ørsted har Ret i, at i Agneteskikkelsen træder denne Længsel ikke frem som rettet mod noget højere, fordi dens Digter simpelt hen endnu ikke har fundet sig selv. Hvad Andersen skulde benytte Naturen til, vidste han sandt at sige ikke klart paa dette Tidspunkt. Deraf denne utilfredsstillende Længsel hos Agnete efter „hvad ej selv jeg ved“, der ganske minder om Staffeldts: Mit Savn mig fortærer — og ak, jeg begærer — jeg ved ikke hvad.

Andersen véd heller ikke mere. Med et overudviklet Følelsesliv var han, som i sin Tid Baggesen, kommen til København — af dem begge havde Moden forlangt, at de skulde stemme deres Tone om. For Baggestens proteusagtige Natur lykkedes dette lettere end for Andersen, der til en Begyndelse ganske vist vandt Bifald, men kun ved for en stor Del at fornægte sin Natur, umoden, som han endnu var, til at være satirisk Digter og lidet egnet til i Heines Stil at spotte over sit eget Følelsesliv. Men i „Agnete og Havmanden“ mærkes ligesom en Kamp i Digteren efter at forene sit oprindelige, barnlige Følelsesliv med hin forunderlige Higen efter en anden Verden, han endnu ikke forstod at klare for sig selv. Det er vel ogsaa det, han mener, naar han langt senere om denne Digtning skriver: min rent subjektive Digtternatur stræbte her efter at aabenbare sig objektiv. De to Naturer i hans Digttersjæl: Barnet, som han var, og Aanden, som han skulde blive, kunde her ikke ret forbindes; det udtrykkes ved, at den barnlige Hemming, der vil blive hjemme hos Mor

Gertrud, ikke formaar at fængsle Agnete til sig og *sin* Verden. Der er to Verdener: Jorden og Havet, og mellem dem kan der ikke slaas Bro, thi idet Agnete for at stille sin Aands Higen kaster sig i Havet, tager hun Skade paa sin Sjæl.

Men i Havet bor Havmanden. Er Agnetes Higen grænseløs, forstaaer Havmanden derimod klart *sin* Længsel:

Ingen Sjæl jeg fik i mit Bliv,
 kun Liv,
 mægtige Kræfter. — Du kan mig ene
 forlene
 udødelig Sjæl!

Med denne Klagesang er vi i Virkeligheden naaet til det frugtbare Udgangspunkt for Betragtningen af H. C. Andersens Naturtro. Den hænger dybt sammen med Naturopfattelsen, saaledes som den historisk har udviklet sig i Danmark. Havmanden betyder her den blotte Naturkraft, et Liv uden Sjæl. Saaledes tænkte man sig jo herhjemme i Middelalderen Naturen befolket af onde Væsner, der ofte udøvede en sælsom dragende Magt over Mennesker. Ve den, der blev disse Naturaanders Bytte! Med hans Sjælefred var det ude. Saaledes staaer ogsaa Agnete i den gamle Folkevisen paa Grænsen mellem de to Verdener, og Svælget mellem dem bliver ikke mindre dybt, fordi Havmanden vinder Agnete, ikke ved Lokkemidler; men ved sin Kærlighed alene. Det er Aandsmagten mod Naturkraften. Hostrup har som bekendt i et af sine lige saa simple som dybsindige „Folkelige Foredrag“ tydet denne Modsætning som Striden mellem det kristelige og det menneskelige og i Visens Mangel paa Slutning villet se et digterisk Udtryk for den Sandhed, at det kristelige og det menneskelige ikke kunde forliges i Middelalderen, men først blev det ved Morten Luther. Denne Fortolkning falder i Traad med Stemninger i Middelalderen, hvorom ogsaa andre Folkeviser bringer os Vidnesbyrd; men maatte det ikke for en naturromantisk Digter ligge nær at betragte Folkevisen som Udtryk for, at Aand og Natur i gamle Dage var to stejle, uforsonlige Modsætninger? Og maatte han saa ikke digte Visen om i den nye, panteistiske Aand, gaa et Skridt videre og tildigte, hvad naturligtvis ingen Folkevisedigter vilde begribe, at Aand kunde hige mod at favne Naturen, eller at Naturen kunde lide og længes mod Aand? En betydelig

Opgave vilde det være for en naturfilosofisk Digter, vel at mærke, hvis Digteren formaaede tilstrækkeligt at hæve sig over sit Stof. Det afgørende er imidlertid, at Andersen ikke forstaaer at magte den Panteismens Guddom, han selv har fremmanet. Ti naar Agnete til Slut med et Skrig styrter sig i Havet: „Tilgiv mig, Herre Jesus! modtag mig, dybe Havi!“ burde denne Afgørelse have virket befriende paa os, men det er langt fra Tilfældet. For det første tror man nemlig ikke, at Agnete inderst inde har valgt, saaledes som Ellida i „*Fruen fra Havet*“ gør det, „i Frihed og under Ansvar“ — Agnete vælger dybest set hverken Jesus eller Havmanden og handler derfor ufrit —, men dernæst afkræftes denne Beslutning aldeles, naar Agnete falder livløs om ved Havbredden. H. C. Andersen har aabenbart ynkedes over Agnete og har villet frelse hendes uødkelige Sjæl. Det er jo ganske kønt af den barnlige Digter, men passer kun lidet til det Idédrama, hvis Bue han har villet spænde, og underligt er det, hvis han ikke har set, at en saadan Frelse blev helt ydre og derfor ganske utilfredsstillende. Det vil da atter sige, at „Agnete og Havmanden“ — ligesom Folkevisen — mangler Slutning, da Aanden ikke frelser Agnete, og Havets Natur ikke bliver frelst, og det, fordi H. C. Andersens Grundsyn endnu ikke har klaret sig i ham.* Ti det var jo ikke blot Agnetes forunderlige Higen, der var hans egen, ogsaa i Havmandens Skikkelse havde hans „rent subjektive Digternatur stræbt efter at aabenbare sig objektiv“, og her maaske mest. Men deri laa Faren. At Havmanden ikke vandt Agnete, betød jo, at Andersen vilde skille, hvad netop han var kaldet til at forene, to Sider af sit Væsen, og var dette sket, vilde han være gaaet i Stykker som Digter. Men det forbød hans Genius, der tvang ham, nu da han var blevet „objektiv“, til at vende tilbage til sit Udspring, blive „Barn igen med voksne Tanker“ og vende Havets Strømme indad mod den Livskilde, hvor Natur og Aand udgør ét.

III.

Han gav dig Sjæl og beholdt dog sin egen.

H. C. Andersens Betragtning af Naturen blot som mægtige Kræfter, et „Liv uden Sjæl“, skulde ikke holde sig, heller ikke

* Saaledes ser jeg heller ikke nogen tilfredsstillende Slutning i Blaumüllers »Agnete og Havmanden«.

skulde han nøjes med rent æstetisk at glæde sig over Naturens Skønhed for saa qua Poet at stemme sin Lyre til dens Pris. Hvad han skulde, var at hengive sig til Naturen og i den at se en Aabenbaring af Guddommen. Det er nu aabenbart, at en saadan Anskuelse, skønt den havde dybe Rødder i hans Sind eller maaske netop derfor, ikke ret har været ham selv klar. For at faa ham til denne Erkendelse har sikkert ingen talt varmere Ord til ham end Fru Signe Læssøe. Hun kunde sandelig underskrive sig som hans moderlige Veninde. Har nogen overhovedet støttet og hjulpet ham, som denne Kvinde har gjort? Overalt hvor han trængte til at holdes oppe og ledes for ikke at bukke under for Modgangen og komme paa Afveje, stod hun til Rede, snart tilrettevisende, snart opmuntrende — altid ansporende og trøstende. Da han er ved at segne under Byrden af sin haabløse Ungdomsforelskelse, er det Fru Læssøe, der formaner ham til at holde ud og ikke vige bort fra sin gode Natur. „Gud lade en blid Aand dale ned over Dem og gøre Dem god i Ulykke som i Lykke“. I Andersens pinlige Forhold til hans Moder er det ogsaa Fru Læssøe, der varmt og djærvt søger at klare hans Tanker og vise ham den rette Vej, ligesom hun lærer ham, hvor nødvendig Lidelsen er i Livet, for at man kan modnes. Atter og atter viser hun ham hans Kald, nævner ham som en af de udvalgte, hvem store Gaver og dermed store Forpligtelser er givet, og beder ham derfor forstaa sig selv, at han ikke skal forkvakles. Rørende er saaledes hendes Omhu for at advare ham mod at lade sig paavirke af Heine: „Naar den overvættes Aand ikke har det bedste Hjerte og de reneste Sæder, saa er det skrækkeligt. Kjære, kjære Andersen! Husk Christi Lære: Kun Børn komme i Himmelen, — oversat i vort Sprog: Kun ved at fly slet Selskab holde vi os rene, og kun den rene er lykkelig her og i Evigheder.“

Det ses, hvor klartskuende denne Kvinde har været for det centrale i Andersens Natur, og med hvilken næsten fanatisk Omhu hun har søgt at værne herom. Og hvad der i denne Sammenhæng er af den største Betydning: med Hensyn til hans Naturopfattelse har hun hjulpet med til at faa hans Livskilde til at springe frem. Allerede 1831 skriver hun:

»De elsker Naturen, det er unægteligt, men ikke paa min Maade, og det er det, jeg vil, De skal. De elsker den, De lægger Mærke til

den for at anbringe Beskrivelsen af dens Skønheder i Deres Digte . . . er det at elske Naturen for Naturens Skyld? Skal Deres egen Individualitet aldrig kunne træde tilbage for noget — tillad jeg siger det — højere? Jo, det vil jeg lære Dem. Jeg elsker Naturen for Naturens Skyld; . . . med ydmyg Barnlighed klynger jeg mig fast til denne Moder, dette hele, dette uforanderlige, og med salig Stolthed føler jeg, jeg er et Led af dette hele, naar jeg er, hvad jeg skal være, om kun et Atom, dog noget i dette store, og kan værdig bidrage mit til at forherlige Skaberen af al denne Herlighed.«

Ikke mindre oplysende er følgende Linier (1834):

„ . . . Jeg hørte for nogle Dage siden en Forelæsning over Frøer af Professor Eschricht og følte derved den dybeste religiøse Følelse, der nogensinde har gennemtrængt mig; det lille, næsten foragtede Dyr viste saadan, hvorledes Guds Visdom og uendelige Kærlighed havde udbredt sig over det for at føde, opholde og vedligeholde det, at man maa undres, hvor følende Mennesker kunne foretage sig andet end granske og tilbede. Ja, alle Steder skuer vi Guds Herlighed, naar vi ville se den.«

Det var saadanne Ord, H. C. Andersen havde Behov; Fru Læssøe skulde, som han selv siger det, vende hans Blik mod Naturskønheder og det poetiske i Livets Enkeltheder, i *det saakaldte smaa*. Da han ret forstod det, vidste han ogsaa, hvorledes han gennem det smaa skulde naa til det store, gennem sin barnlige Naturtro fatte Aanden i Naturen. Nu da han begyndte at digte sine Naturæventyr, saa han klart, at Naturaanden ikke lod sig favne af den, der som Agnete opgav sin udødelige Sjæl, men af den, der evnede *at give sin Sjæl og dog bevare sin egen*, saaledes som den gamle Bedstemoder forklarer det for den lille Havfrue.

Fire Aar efter „Agnete og Havmanden“ digter H. C. Andersen Æventyret „den lille Havfrue“. Som Havmanden længes den lille Havfrue efter en udødelig Sjæl, men man mærker i hele Behandlingen af Emnet, som Andersen et Steds udtrykker det om Æventyrene i Almindelighed, en Fremadskriden, en mere klar fremtrædende Idé, et større Maadehold i at benytte Midlerne, mere Sundhed og Naturfriskhed. Hvor er alt i dette Æventyr ikke klart og fint lagt til rette for os, og hvor er dets Grundtanke ikke vel forberedt lige fra Skildringen af den lille Havfrues Have, som hun gør ganske rund som Solen, gennem Billedet af hende

selv, naar hun om Aftenen stirrer op gennem det mørkeblaa Vand og synes at høre Kirkeklokkerne ringe ned til sig — lige indtil vi endelig hører hende spørge Bedstemoderen: „Hvorfor fik *vi* ingen udødelig Sjæl?“ Den Naturskikkelse, som er genfødt i dette Æventyr, er ikke Havmanden paa ny, men hans og Agnetes Barn, der jo sukkede:

Dybt i det hvide Sand, hvor Tangen gror,
jeg blive vil et Barn, saa dør jeg ikke.

Den lille Havfrue længes op mod Guds grønne Jord i en instinktiv Følelse af, at hun først dér kan faa Del i det udødelige Liv. Denne Længsel parres saa sammen med hendes Kærlighed til den jordiske Prins: kan hun vinde hans Kærlighed, vil hun ogsaa kunne faa en udødelig Sjæl. Hvilke Lidelser gennemgaar hun saa ikke, men hvilke salige Stunder nyder hun til Gengæld ikke, nu da hun ved Prinsens Side drager hen over Jorden! Men til hende vender hans Hjerte sig ikke, og nu er det jo saa, hun skulde dø, da der aabnes hende en Mulighed for efter i tre Hundrede Aar at have stræbt efter det gode, da at tage Del i Menneskers Lykke og faa en udødelig Sjæl.

Det er altsaa kun betingelsesvis, Natur og Aand kan smelte sammen i dette Æventyr; det er, ligesom Andersen maa gaa endnu et Skridt ned i den organiske Verden, maa stige ned til Planterne for hos dem at finde hin Naturgrund af barnlig Uskyld, der aabner dem Vejen til Himlen.

IV.

Et Hjerte slog varmt og kærligt i alt,
i alt mig vinked min egen Gestalt.

Disse Linier fra Staffeldts Digt „Indvielsen“ kan med Grund anføres, naar Talen er om H. C. Andersens Natursyn, som det nu udfolder sig i Æventyrene. Ti hin digteriske Kamp med Naturen, saaledes som vi saa den uklart og i Gæring bryde frem i „Agnete og Havmanden“ for at stilne af i mere afklaret Form i „den lille Havfrue“ — hvad er den andet end hin Panteismens Religion, der ogsaa i dette romantiske Digtergemyt søger at finde sit Udtryk? Men medens Staffeldt i sin Higen ud over sin egen Digterindividualitet fortaber sig i Alnaturens Mystik og kun op-

naar, som han selv udtrykker det, at udbrende sin Aand lig en Alterild uden at finde nogen sand Befrielse for sit Jeg, lykkes det H. C. Andersen, da han vover helt at være sig selv og i Naturen netop at se sin „egen Gestalt“ tilvinke sig, at finde, hvad han saa inderligt søgte — ikke blot Frigørelse for sin Digteraand, men Frelse for sin Menneskesjæl.

Saa aabenbarer Naturen sig da for ham, ikke mystisk, men barnligt, og han finder — ikke Romantikens blaa Blomst, men Blomsterne fra sin Barndoms Have, sin Rose — Verdens dejligste Rose. Nu blev det klar Dag inden i ham; han griber sin Rose, og trinvis er det muligt at følge hans Rosenreligion gennem Natur-æventyrene.

I Æventyrene opdager vi straks, at Naturen er *god* ligesom de Væsner, der befolker den. Herved skabes saa at sige en ny Folketro i Modsætning til det middelalderlige Syn. Alferne er gode. I „Rejsekammeraten“ staar der, at det kun er de onde Folk, der ikke maa faa Alferne at se. De hjælper det gode Menneske og straffer det onde („Rosenalfen“). Tillige virker Naturen *helbredende*. I „Fem fra en Ærtebælg“ er det den lille Ært, der gør det syge Pigebarn rask og giver det glade Livstanker. „Vor Herre har selv plantet den og ladet den trives for at give Haab og Glæde til dig, mit velsignede Barn, og til mig med!“ sagde den glade Moder og smilte til Blomsten som til en god Engel fra Gud. Som et Vidunder virker Helbredelsen i „Krøblingen“, hvor den lille Dreng, da han opdager sin kære Fugl i Fare for at blive fanget af Katten, pludselig føler Kræfter fra oven risle gennem sit Legeme, saa han rejser sig og redder Fuglen. Men da havde Naturen i Fuglens Skikkelse først frelst Barnet. Eller tænk paa, hvorledes det gaar det lillebitte Blad, som løsner sig fra en Blomst, en Engel flyver med fra Himlens Have! De stolte, prosaiske Væsner som Tidslen og den botaniske Professor vil ikke kendes ved den, men — „da kom igennem Skoven en fattig, uskyldig Pige; hendes Hjerte var rent; hendes Forstand stor gennem Troen o. s. v.“ („et Blad fra Himlen“). Dette lille Blad er det eneste, der kan skaffe Kongen Lindring, men Menneskene skønner ikke paa det (smlgn. ogsaa „Svinedrengen“ og „Nattergalen“). — Det er ogsaa Blomsterne, der hjælper den uskyldige til at staa sin Kamp igennem, som da Gerda i „Snedronningen“,

først da hendes Taarer væder Jorden, saa et Rosentræ skyder blomstrende frem, kommer til at tænke paa de dejlige Roser hjemme og med dem paa den lille Kay, som det var hendes Livs Maal at finde. Og er Livet helt gaaet i Stykker for et Menneske, da er det atter Blomsterne, der *minder* om den lykkelige Tid, skønt de nu ligger visne hen, gemte i den gamle Bog. Ti hver Gang den gamle Student ser paa dem, bliver han *from som et Barn* — til hver Blomst knytter sig et Kapitel af hans Liv. Og Bogen med Blomsterne beder han om at faa med i sin Kiste. „Den blomstrende Syren hælder sin friske, duftende Klase over den dødes Hoved. — — Nu kommer Mændene med Søm og med Hammer, Laaget lægges over den døde, der hviler sit Hoved paa den stumme Bog. Gemt — Glem!“

Fra at lade Roserne *betyde* det fromme, uskyldige i Livet, er Skridtet ikke langt til at lade dem *være* hellig Uskyld, blive Barnet selv, som Tilfældet er i „Historien om en Moder“, hvis graadfyldte Stemning betager os saa stærkt, at der skal Duften fra alle Træer og Blomster i Dødens Drivhus, det vil sige et tusindstemmigt Hjerteslag fra alle Menneskesjæle for at mildne Sorgen og løse den op i Tak, som Moderen ene kan det. Her faar vi at vide, at „hvert Menneske har sit Livstræ eller sin Blomst, saaledes som nu enhver er indrettet; de ser ud som andre Vækster, men de har Hjerteslag“. — — Og dør Mennesket, bliver hans Blomst af Døden plantet ud i den store Paradisets Have i det ubekendte Land. Bliver end Legemet til Jord, spirer jo Blomsterne frem af denne Jord, og den dødes Sjæl gaar over i dem. Derfor behøver Rosenalferne ikke at fortælle Jasminblomsterne, hvorledes den onde Mand har dræbt sin Søsters elskede. „Vi véd det!“ sagde hver Sjæl i Blomsterne, „vi véd det! er vi ikke voksede frem af den dræbtes Øjne og Læber? vi véd det, vi véd det!“ og saa nikkede de saa underligt med Hovedet.

Vi ser saaledes, der bestaar et uløseligt Forhold mellem Naturen og de uskyldige Mennesker; da nu for H. C. Andersen det barnligt fromme i Mennesket netop er det, hvorpaa han skal bygge sin Storhed op, i fuld Tillid til sit Væsen, er det naturligt, at Blomsterne fra at være knyttet til Barnet ogsaa bliver Sindbilledet paa det digteriske i Mennesket. Hør til Rosen paa Homers Grav, hvor taknemmelig-stolt er den ikke: „Iliadens San-

ger blev Jord i denne Jord, hvorfra jeg spirer! — jeg, en Rose fra Homers Grav, er for hellig til at blomstre for den fattige Nattergal. Og Nattergalen sang sig til Døde.“ Saaledes knyttes ogsaa Roserne til Thorvaldsens Grav i „Nabofamilierne“. Roserne er Poesien; selv de smaa grønne véd det: „vi fødes i Roser, vi dø i Roser; hele vort Liv er Poesi.“ Kan det da undre os, at Poesiens udødelige Fugl Fønix er født i Paradisets Hav i den første Rose?

Roserne er da Livets Blomst, der drikker den klare Dug og den stærke Regn, aander og lever, idet den fornemmer Kraften fra Jorden stige op i sig og parres med en Kraft fra oven („Sneglen og Rosenhækken“). Hver Gang et Barn blomstrer og skaber Glæde omkring sig, da er det som Blomsterne, der fryder os ved deres Skønhed og Fylde. Og som Barnet giver os denne rene Glæde, saaledes ogsaa den unge Pige. Hun er Poesien. Fint følger derfor Billederne til „Sneglen og Rosenhækken“ Æventyrets Tekst, som den skrider frem og forvandler Sneglen til den tørre, reflekterende, indadvendte Kritiker, medens Roserne folder sig ud til Kvinder, der finder det saa sørgeligt, at Sneglen gaar ind i sit Hus. Rosentræet kan ikke krybe ind, maa altid springe ud, springe ud i Roser. „Bladene falde af, de flyve hen i Vinden! dog en af Roserne saa jeg blive lagt i Husmoderens Salmebog, en af mine Roser fik Plads ved en ung, dejlig Piges Bryst, og en blev kysset af en Barnemund i livsalig Glæde. Det gjorde mig saa vel, det var en sand Velsignelse. Det er min Erindring, mit Liv!“ Føler ikke enhver, at disse Roser er som Æventyrene selv, der gemmes i Kvindehjerter; ti har end Mænd bedst forstaaet at værdsætte den Kunst, hvormed de er skrevne, har sikkert Kvinder elsket højst det store Barnehjerte, som har født dem. Man forstaaer Andersens Følelser, naar han om en Fest skriver: da jeg hilsede Kredsen, strakte et Par af Mødrene Hænderne mod mig, og jeg hørte ved min Bortgang flere udbrude: Gud glæde og velsigne Dem!

Roserne er da som Barnet, som Poesien, som alt det, der blomstrer i Livet. De er da evige. Dør Mennesket, og Rosen lægges i Kisten til den døde, da bæver hvert af dens Blade i Tanke og Glæde: „— — Jeg bliver som et Menneskes Barn — — og gaar med ind i det ubekendte Rige, drømmende ved den

dødes Bryst“ (Hvem var den lykkeligste?). Her frelses Rosen ved Barnet. I „de røde Sko“ er det snarere omvendt, at Barnet frelses ved Rosen, ti da Karen sidder fængslet til sin fattige Stue og ikke kan følge de andre til Kirke, viser Guds Engel sig for hende, med en dejlig, grøn Gren, fuld af Roser, „og han rørte med den ved Loftet, og det hævede sig saa højt, og hvor han havde rørt, skinnede der en Guldstjerne, o. s. v.“ Saaledes bliver Rosentræet i Englens Haand den Tryllestav, der aabner Himlene for den ulykkelige, unge Pige. Ved dette Tegn skal hun sejre. — Men selv uden at være knyttet til et Barn eller i Hænderne paa en Engel kan Rosen blive til Aand. I „Engelen“ staar der saaledes, at Gud trykkede alle Blomsterne til sit Hjerte, „men den fattige, visne Markblomst kyssede han, og den fik Stemme og sang med alle Englene, der svævede om Gud.“ Blomsten er en Himlens Aand.

Der er bygget en Blomsterstige fra Jorden op til Himlen. Trin for Trin er vi vandret op ad den uden at være naaet Toppen. I „*Verdens dejligste Rose*“ naar vi saa højt, det er muligt at komme. Dronningen ligger syg, og der er kun Frelse for hende, hvis hun kan faa Verdens dejligste Rose at se. Og unge og gamle kommer rundt om fra med Roser, men den rette bringer de ikke, den, der er Udtrykket for den højeste og rene Kærlighed. Det er ikke Videnskabens magiske Rose, heller ikke, som den lykkelige Moder tror det, den blomstrende Rose paa hendes søde Barns blussende Kinder, heller ikke Sorgens hvide Rose, end ikke den hellige Andagts rene, uskyldige Rose. „Da traadte ind i Stuen et Barn, og han bar en stor, oplagen Bog — — og han læste om ham, der hengav sig til Korsets Død for at frelse Menneskene — — og der gik et Rosenskær over Dronningens Kinder . . . fra Bogens Blade saa hun løfte sig Verdens dejligste Rose, Billedet af den, som fremsprang fra Kristi Blod paa Korsets Træ. „Jeg ser den!“ sagde hun. „Aldrig dør den, som ser den Rose, den dejligste paa Jorden!“ Idet Rosen her ikke blot er som Sindbilledet paa Kristus, men er Kristus selv, har Andersen ført sin Naturreligion op til dens højeste Spids. Rosen frelser. — Da i „Venskabspagten“ den lille Dreng kommer ind i Kirken, ser han midt paa Gulvet staa en Kiste, fyldt med Roser;

„det var den Herre Kristus, der laa som dejlige Blomster, sagde min Moder, og Præsten forkyndte: Kristus er opstanden!“

Ti det er Paaskefest. Kristus opstaar fra Forkrænkeligheden, og hele Naturen frelses med ham.

V.

•Og han talte om Alnaturens Forlængsel.◀

„Min hele Kærlighed hænger ved Egetræet. I tre Aarhundreder var det Tusinder af Skabningers Lyst. I tre Gange tre Aarhundreder, ja saa længe det danske Tungemaal lever, vil det leve og elskes og være en Ledestjerne for Sjælen, som det var det for Havets Sønner.“ Saaledes tilskriver Fru Læssø H. C. Andersen i 1858 i Anledning af hans Æventyr „det gamle Egetræs sidste Drøm.“ Nu kunde hun være lykkelig ved ham, nu saa han paa Naturen, som hun vilde det. „Det var just den hellige Juletid, da drømte Træet sin dejligste Drøm; den skulle vi høre.“ Medens Kirkeklokkerne ringer, er det, som en ny Livsstrømning risler Egetræet ned i de mindste Rødder, Træet vokser og strækker sig opad — og ogsaa dets Velvære vokser, dets lyksaliggørende Længsel efter altid at naa højere, lige op til den lysende, varme Sol. Men det vil have alle de andre Skovens Træer, Urter, Buske og Blomster med sig op til Lyset. „Vi er med! Vi er med! sang og klang det.“ Og hele Skovnaturen følger med, og Fuglen ogsaa — og Egetræet fornemmer dem alle med sig, idet dets Rødder løsner sig fra Jorden. Ti Træet har en Higen op mod Lyset, en Længsel efter at stige højere og højere, altid opad, lig den evige Længsel, Skruptudsen har i Æventyret, og som den tror skyldes en Ædelsten i Hovedet, men blot er selve Udødelighedstrangen, der gaar langt ud over Jordelivet. Skruptudsens Længsel lyser i dens Indre, den lyste i Glæde, den straaledede i Lyst. Men Storcken kom og snappede den. „Kvak! Ak“! Kroppen var død, Skruptudsen dræbt. Men Gnisten fra dens Øjne, hvor blev den af? Solstraalen tog den. En Lysstraalet løftede sig op — til Faderen. Som Egetræet, saaledes Skruptudsen, begge er de besjælede af den samme Lyslængsel. De er ikke to, men ét.

Naar jeg nemlig før sagde, at det ikke var muligt at naa videre, end Andersen var naaet i „Verdens dejligste Rose“, er det ikke helt sandt. Paa en Maade er Skridtet ikke taget fuldt ud, ved at

Planter og Dyr *for sig* har den samme Trang som Mennesket til at blive Aand. Først naar Blomsten og Dyret og Mennesket er som det samme Væsen i fremadskridende Forvandling og opadstigende Længsel mod Lyset, med andre Ord, naar Mennesket og Naturen som ét Væsen sukker under den al Skabningens Forlængsel, hvorom Paulus taler — først da er fuldt ud Natur og Aand ét. —

Det var en gammel Folketro, bekræftet af en hel Række Folkeviser, at Mennesker forvandlede til Dyr, men dermed fulgte ogsaa Dyrets vilde Natur, der kun kunde forløses gennem opofrende Kærlighed. Dyrets Natur var og blev vild. De romantiske Digttere — ikke mindst Staffeldt — havde benyttet dette Træk i deres Syn paa Naturen som Al-Enheden. Idet nu Andersen bemægtiger sig dette Fænomen, griber han det med sikkert Geniblik for, hvorledes han skal lade det tjene hele sin Naturreligion til evig Bekræftelse. Paa sin Manddoms Højdepunkt digter han „*Dyndkongens Datter*“ og tilegner Fru Læssøe det. Det er Naturromantikens Saga i Æventyrets Form eller rettere den panteistiske Religion i Kristendommens Aand. Her samles som i en Sum alle de Træk, som vi skridtvis har fulgt i de enkelte Naturæventyr. Det er, som alt stiler hen mod dette Æventyr, der fuldstændiggør og slutter Betragtningen af H. C. Andersens Forhold til Naturen.

For tredje Gang stiger H. C. Andersen ned til Havsens Bund; men denne Gang finder han den Frelse, han søger. I „Agnete og Havmanden“ dør en lille Fugl, som Havmanden bringer Agnete ned fra Jorden; nu bliver Fuglen levende under Vandspejlet og stiger kvidrende op til Jorden.

Nede i Ægypten ligger den gamle Konge syg og kan kun helbredes ved Lotusblomsten, der vokser i Mosens Grund oppe i det danske Land. Kongens Datter synker ned til Dyndkongen, og det er, som hun maatte dø dernede, indtil det blev varmt paa hendes Bryst, og en lille Fugl slog med Vingerne og sang. Og hun løsnede Baandet, hvormed den var bundet til hende, og lod den flage bort — hjem til Faderen. Og oppe paa Vandspejlet vokste frem et Blad, tæt ved kom en Knop, og da Knoppen brast, laa der i den et dejligt Barn, en lille Pige. Og Storken bringer — som det sig hør og bør — Barnet til Vikingens Hustru. Men

Barnet forvandles hver Nat til en Frø — kun om Dagen er det et Menneskebarn. Det forunderlige og i denne Sammenhæng dybsindige Træk er det nu, at medens den lille Helga har et vildt og voldsomt Sind, er Dyret blidt og stille — ligner af Ydre sin Fader, Dyndkongen, men har Moderens Sind og Hjerte. At dette Naturvæsen lider under denne Dobbeltthed, aner vi af Paddens underlige, bedrøvede Øjne, men den evner ikke ved egen Kraft at forsone Dyret og Mennesket i sig. Da fanges en kristen Præst, hvis Lænker den hæslige Padde om Natten løser for derefter at hjælpe ham bort til Hest og selv følge med. Men om Dagen kommer den vilde Menneskenatur til Udbrud. Da er det, Præsten og den hedenske, vilde Pige brydes, men det er, som en usynlig Kraft gav ham Styrke, det gamle Egetræ hjælper ham ogsaa ved med sine Rødder at binde den unge Kvindes Fødder. Og da han fra en Kilde stænker Daabens Vand paa hende og skriver Korsets Tegn paa hendes Pande og Bryst, „sad hun som en tam Fugl, og Hjærtet bøjede sig imod Brystet.“ Og da han beder, er det, som den tavse Skovnatur indviedes til en hellig Kirke. *Og han talte om Alnaturens Forlængsel.* — Men de overfalder af Røvere, der dræber den kristne Præst og vilde have bortført Helga, hvis hun ikke just nu ved Aftentide var undergaaet sin sælsomme Forvandling. Nu kommer den tunge Lidelses og det haarde Arbejdes Tid. Hun graver med uhyre Besvær en Grav for den døde, de to Naturer brydes i hende, hun lider som aldrig før, men ved Erindringens Vemod bryder Taarer frem, og se — da hun ridser Korsets Tegn over Graven, faldt Svømme-huden af, hendes Tunge rører sig, og det Navn, hun kendte saa godt, blev lydeligt for hendes Mund, hun sagde det: Jesus Krist! Da faldt Paddehammen. —

Men meget staar tilbage endnu, Arbejdet, hun var kaldet til, at sprænge Vandskjoldet over den dybe Mosegrund, drage den levende Rod op for sit Liv, øve sin Gerning, før Indvielsen tør komme. Og det sker; hun synger en Messesang, saa Mosens Siv og Rør blomstrede derved, og alle Spirer skød op fra den dybe Grund, alt, hvad Liv havde, løftede sig — og Moderen steg op. „Mit Barn! mit eget Hjertes Blomst! min Lotus fra de dybe Vande!“ Den gamle Konges Datter har hentet sin helbredende

Blomst. „Mit Hjertes Blomst har jeg med, saaledes har det løst sig. Hjemad, hjemad!“

Ja, saaledes er det: Blomsten er født af det uskyldige Menneskes Favntag med Naturen, er først som Fuglen, folder sig dernæst sammen til et Aakandebblad for endelig at knoppes til et Menneskebarn. Men dette Barn har Naturens onde Aand i sig, som ikke kan betvinges af det uskyldige Dyr uden gennem Kristendommen. Og da Helga er bleven kristen og for sit Vedkommende har forliget Aand og Natur, da faar hun ogsaa Kraft til at løse sin Moder — Havmandens Brud — ud fra alt det onde i Naturen og med hende alle lyssøgende Livsspirer. Og selv stiger hun til Slut — hun, der paa én Gang er Plante, Dyr og Menneske, — opad, en Skønhedsskikkelse, klarere, renere end Luften, en Lysstraale — til Faderen. Nu havde „Agnete og Havmanden“ faaet en Slutning. „Ti Skabningen er underlagt Forfængelighed — — dog i det Haab, at Skabningen selv skal og blive frigjort fra Forkrænkelighedens Trældom til Guds Børns herlige Frihed.“ Ordet fra Romerbrevet (8, 20—21) var fuldbyrdet i H. C. Andersens Æventyr. Hans Ungdoms Gaade var løst.

VI.

Hvem løste mig hin Gaade?
 hvoraf mon slikt jeg ved?
 Jeg lærte det af hende,
 min første Kærlighed!

Med disse Linier slutter H. C. Andersen det Digt, som han kalder „Pauli I. Cor. 15, 42—44“, og hvori han med al ønskelig Tydelighed udsynger sit panteistiske Livssyn og med Taknemmelighed nævner sin „første Kærlighed“. Er det hin ungdomselskede, til hvem Kærligheden brød saa voldsomt frem i hans unge Hjerte? Jeg vil gerne tro det. Da han som ung Mand stod i Fare for at svigte sin Natur, gøre sig haard og spottende, brød denne Kærlighed heftigt og alt betagende ind over ham, blødgjorde ham og vakte hans Barnesind paa ny, ligesom Kærligheden i sin Tid tødte Isen op om Kæmpen Grundtvigs Hjerte, saa ogsaa for ham „Aanden oplukked' sit Øje — fandt Gud overalt.“ Det var, som Andersen let kunde have faaet en Splint fra Djævelspejlet i sit Øje. Tænkte han paa det, da han skrev „Sne-

dronningen“? Var han ikke selv som den lille Kay, der fik en saadan Splint i Øjet og pludselig glemte alle Barndoms minder, væltede sin lille Legehøve i Kasserne og rev to Roser af? Og Snedronningen førte Kay med sig, og i hendes Slot sad han og lagde Figurer, de allerkunstigste, det var Forstands-Isspillet. Men lille Gerda, Kays første og eneste Kærlighed, kæmpede sig frem i Kraft af sin barnlige Uskyld og naaede ved sin Fromhed at frløse sin elskede fra at gaa til Grunde. „Gerda! søde, lille Gerda! — hvor har du dog været saa længe? Og hvor har jeg været?“ — Ja, hvor havde han været?

I sin Storm- og Trængsels Tid havde han paa romantisk Vis søgt at tilfredsstille sin Aands Higen ved at fortabe sig i Naturen. Ogsaa dør var jo Aand. Men at det netop var hans Kald at afspejle denne Naturaand gennem *sin* Temperament og lade Kristendommen gennemtrænge og besjæle den, skulde han først forstaa, da hans Ungdoms romantiske Udvé forvandlede sig til Barnets Hjemvé. Saa fortabte han sig ikke i Naturen, men fandt tværtimod sig selv i Naturen og den i sig, og samtidig med at han modnedes som Digter, fuldbyrdede han sin religiøse Udvikling. Saaledes beror H. C. Andersens Storhed og Lykke som Digter og Menneske paa, at han fandt tilbage, hjem til sin Farmors Blomster. Som skrevet staar: „— — Bedstemoder sad i Guds klare Solskin og læste højt af Bibelen: Uden at I blive som Børn, komme I ikke i Guds Rige! Og Kay og Gerda saa hinanden i Øjet, og de forstod paa én Gang den gamle Psalme:

Roserne vokse i Dale,
der faar vi Barn Jesus i Tale.

Der sad de begge to, *voksne og dog Børn*, Børn i Hjertet, og det var Sommer, den varme, velsignede Sommer.“

